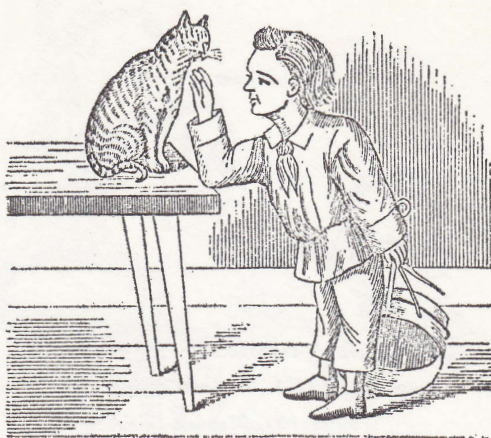

Wendel Avisan

WENDELAS VÄNNER NR 48 FEBRUARI 2012

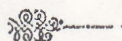

DEN LILLA ODYGD SMAKAREN

OCH HANS ÖDE.

LÄRORIKA TAFLOF FÖR SMÅ BARN.

*Wendela Hebbes
översättning av en
fransk barnbok 1863.*

STOCKHOLM,
TRYCKT HOS JOH. BECKMAN, 1863.
PÅ L. J. HIERTAS FÖRLAG.

VAD DU INTE VISSTE OM WENDELA HEBBE.
LÄS INGA LEWENHAUPTS ARTIKEL!

INNEHÅLL

3. Wendela Hebbe - diktare i många genrer.
Inga Lewenhaupt
8. Att måla barn.
Vagabonde (Mollie Faustman)
10. Biografi om Mollie Faustman på gång.
11. Blandat om ditt och datt som rör föreningen.
12. Agneta Hebbe död.
Per Eric Mattsson
13. Malapropismer - om felsägningar, freudianska och andra.
Agneta Hebbe och Kerstin Ek
14. Ulrica Fredrica Pasch första kvinnan i konstakademien.
Signe Andersson
15. Fortfarande chans att nominera till Wendelapriset. 28 februari.
16. Rune Waldekranz 100 år. Några glimtar från firandet.
Eva Rehme
19. Amis krönika om kvinnors passioner - privat och publikt.
Ami Lönnroth
20. Vårens program i Wendela Hebbes Hus.

Förstasidan:

1863, samma år som Wendela Hebbe flyttade sitt sommarboende till Snäckviken i Södertälje, kom också hennes översättning från franskan av barnboken *Den lilla odygsmakaren med dråpliga kortverser*. Se exempel på sidan 4. Boken kom ut på Hiertas förlag, som han fortfarande då ägde. Hela boken inscannad på vår hemsida /meny publikationer/wendela.

Strax innan denna tidning skulle gå i tryck fick vi en spännande förfrågan från Amqvistsällskapet om vi var intresserade av att få Love Almqvists omtalade chiffonjé deponerad hos oss i vårt museum. Vid denna chiffonjé skrev Almqvist flera av sina berömda böcker. Här stod säkert grannen och goda vännen i lägenheten bredvid, Wendela Hebbe, flera gånger lutad över honom för att kommentera en eller annan formulering, kanske rentav det vackra musikstycket *Wendelas mörka lockar*, vars första nottecken

har kunnat ses överst på denna medlems-tidnings förstasida alltsedan första numret 1996.

Man kan också föreställa sig att Almqvist satt vid denna något diaboliskt utformade chiffonjé och förfalskade de omtalade reverserna, som spelade en så stor roll i rättegången efter flykten 1851. I vart fall satt polischeffen i Stockholm här dagarna efter och letade efter intressanta lönnfack.

Nog är det en fantasieggande möbel vi fått att fundera över.

*Per Eric Mattsson
ordf. i Wendelas Vänner*

WENDELAS VÄNNER

MEDLEMSKAP

Årsbetalande medlem kr 150:-
Familjemedlem, samma adress kr 50:-
Ständig medlem kr 1.800:-

PLUSGIRO BANKGIRO

985920-8 362-0879

STYRELSE

Ordförande
Per Eric Mattsson, 08-550 305 84
Vice ordförande
Signe Andersson, 08-550 139 87
Övriga
Karin Bergstedt, 08-55060974
Peder Edström 08-55044103
Maud Fischer, 08-55013462
Helena von Hofsten, 073-2036953
Nils Linder, 08-55037706
Ami Lönnroth, 08-550 305 84
Anna-Britt Piuva, 08-55170860
Hedersordförande
Inga Lewenhaupt, 08-20 15 07

WENDELAVISAN

Per Eric Mattsson
Peder Edström
Helena von Hofsten
Ami Lönnroth
Sven Erik Rönnby

HEMSIDA

<http://wendelasvanner.se>

E-MAIL

info@wendelasvanner.se

WENDELA HEBBES HUS

Vettersgatan 4
15171 Södertälje

WENDELAS HUS RESTAURANG AB

Antoinette Mezher
08-55086675, 070-4946725
bankgiro 5147-0342

BUTIKEN OCH BOKCIRKELN

Kerstin Holmerin, 0855037072

UR STADGARNA

Wendelas Vänner är en ideell, politiskt obunden förening med syfte att rädda och bevara Wendela Hebbes Hus i Södertälje och att sprida kännedom om författaren och journalisten Wendela Hebbe och deras pionjärgärningar i svenskt kulturliv.

Tryckt hos Kringel-Offset, Södertälje
08-55016200
www.kringel-offset.se

WENDELA HEBBE

- DIKTARE I MÅNGA GENRER

AV INGA LEWENHAUPT

I ett fullsatt Ordenshus på Skansen den 30 oktober förra året höll vår hedersordförande Inga Lewenhaupt ett uppskattat föredrag om Wendela Hebbe. Se bakgrunden i slutet av artikeln. Inga har nu bearbetat och kompletterat sitt föredrag. En så fullödig, koncentrerad och aktuell bild av Wendela Hebbes konstnärliga bredd har vi inte sett sedan Brita Hebbes biografi *Wendela - en modern 1800-talskvinna* kom ut 1974.

Småländskan och prästdottern Wendela Åstrand var, precis som sin far, en mångbegåvad och karismatisk person, en person med stort uttrycksbehov, som hon skapade kanaler för på flera olika områden och hennes begåvningar kom att föras vidare av barn och barnbarn som bland andra operasångerskan Signe Hebbe, konstnärinnan Mollie Faustman och regissören Hampe Faustman.

MUSIK

Hon hade en vacker sångröst och spelade i tonåren nog så avancerade pianostycken. I brist på piano spelade hon tidvis även gitarr och sjöng till. Hon spelade även flöjt och fiol, hon tog, när hon kom till Stockholm 1940, sånglektioner för Jenny Linds moatjé på Operan, italienaren Giovanni Belletti (som sedan följde Jenny Lind på turné i USA) och lärde musiklära av Adolf Lindblad. I det nära umgänget med Almqvist under 40-talet hade hon visst inflytande på hans musik. Hon sjöng hans "Songes" och han skrev sitt sångstycke *Wendelas mörka lockar* till henne. Signe

Hebbe mindes att modern fick "vid pianot med råd och dåd biträda skalden vid upptecknandet av hans tonskapelser". Hon gjorde även egna kompositioner varav till och med några fick gillande av Geijer, som tyckte att hon borde publicera dem. Men vi är ännu inte helt klara med attribueringen av en del anonymt notmaterial i arkiven, så mer kan dyka upp.

TECKNING

Wendela Hebbe var också duktig i att teckna, så skicklig att hon t o m undervisade ungdomar i Jönköping i teckning några år och då bland eleverna hade Fritjof Kjellberg, sedermera konstprofessor. Anonyma illustrationer i tidiga tryck av hennes verk kan mycket väl ha gjorts av henne själv.

MODE

Hon var känd för sin sömnadskonst och för att klä sig elegant. Det kunde t o m bli tal om utklädslar och teatrala utspel, åtminstone under tonåren. Dels som en dygd av nödvändigheten, men också som ett tecken på god smak, skaffade hon sig vad vi i dag skulle kalla en sober kombinationsgarderob i enbart svart, vitt och ljusblått. Hennes sparsmakade sätt att klä sig anfördes t o m av Wilhelmina Hierta som ett föredöme för hennes och Lars Johan Hiertas döttrar. Under 1860-talet fick hon användning av sina sömnads- och modekunskaper i rollen som påkläderska under dottern Signes turnéer i Tyskland och Frankrike.

BOKLÄSNING

Mycket tidigt tycks hon ha börjat sluka böcker, varav en stor del av den dåtida världslitteraturen, men även sagor och de då så uppskattade fablerna. Hennes stora diktarförebild, biskop Tegnér, skickade efter deras första möte, då hon var 16 år, en rad bokpaket, som fick stor betydelse för den unga Wendela. Och hon läste en hel del på originalspråk. Mer hade vi säkert vetat om inte hela hennes bibliotek måst gå under klubban vid auktionen på herrgården Näsbyholm nära Värnamo, då maken Clemens Hebbe gjorde

Wendelas Jönköpingselev konstprofessor Fritjof Kjellberg skulpterade och målade såväl Wendela Hebbe som hennes tre döttrar. Här dottern Signe. Musik- och Teatermuseets samlingar.

Skalden, biskopen och riksdagsmannen Esaias Tegnér vid ca 55 års ålder 1837. Tuschteckning efter levande modell av Wendelas syster Malin.

konkurs 1839, flydde till USA, och lämnade sin 30-åriga hustru och tre små döttrar på 2 ½, 4 och 6 år.

LITTERÄR TESALONG

Inspiration till sitt litterära skapande fick hon också då hon under 1840-talet kring "Gröna lampan" samlade Gunnar Olof Hyllén-Cavallius, Love Almqvist, Lars J Hierta, biskop Johan Henrik Thomander, Herman Säterberg och någon gång Fredrika Bremer, Emilie Flygare-Carlén och Johan Jolin.

ÖVERSÄTTNINGAR

De första främmande språken hon lärde sig var tyska och franska, men också den då mer ovanliga engelskan behärskade hon, och det så väl att hon dristade sig att undervisa den s.k. "handelssocieteten" i Jönköping i språket några år. Senare blev hon en utmärkt översättare och publicerade översättningar både i tidningar och tidskrifter och i bokform. Bl a översatte hon författare som Bulwer, Dickens, Sheridan, James, Mérimée, Sue, Nodier och dansken Hertz. Wendela Hebbe översatte också många notiser under sin tid som kulturredaktör på Sveriges största tidning, Aftonbladet. Hon var en

ambitiös översättare, som anges ha översatt upp till 16 sidor per dag, men gjorde det framför allt för brödfödan. "Jag översätter andras tankar, ruvar på mina egna" skriver hon till Tegnér i november 1842. Många med mig anser att t ex hennes Dickensöversättningar står sig väl i jämförelse med andras.

Två barnboksöversättningar från franska och på vers har blivit särskilt uppmärksammade. Den rikt illustrerade barnboken *Herr Toms jagdtäventyr*, 1861, som är en föregångare till Babarböckerna, handlar om en jägare som skjuter en elefant, ställs inför en elefantdomstol, räddar sig upp i ett träd men faller ner – och då har "Herr Tom" ramlat ur sin säng. Han hade drömt.

En annan, *Den lilla odygdsmakaren*, 1863, skildrar en riktigt ruskig historia i Pelle Snusk-anda. Här heter odygdsmakaren Calle. Han rycker undan gudfaderns stol så han ramlar och tjuvåker och hans tunga fastnar när han slickar på metall i frysgader. Tungan förstörs så han börjar stamma, han förlorar ett öra och ett öga och när han skall skära ett bröd som han håller fast under hakan skär han av sin strupe. Doktorn "kom per telegram/tog sin sykorg fram" och syr ihop, men Calles sista bustrumpetande gör att huvudet faller av i alla fall till sist. Illustrationerna är troligen de ursprungliga av Bertall (Charles Albert d'Arnoux). Boken trycktes om 1870 och sedan 1964 med det relevanta tillägget: Sagor för grymma vuxna!

Bland trollen från 1877 rymmer sagor från olika länder, både i översättningar och uppteckningar. (På norska 1883 (81?).

CALLES BORDSSKICK.

Och vid bordet vild och yster
Leker Calle krig och död,
Kastar kulor utaf bröd,
Midt i synen på sin syster,
Så hon dimper ned af stolen,
Rifver sönder lilla kjolen.
"Bom! nu Ryssen slöp, pladask!"
Skriker tappre Calle Rask.

ANTOLOGIUTGIVNING

Hon gav ut antologier av hög kvalitet för att fostra en läsande ungdom och blandar där höglitterära bidrag med sagor och folkvisor. Känd är *Svenska skaldestycken för ungdom* från 1845.

EGET FÖRFATTARSKAP

Först kallar hon sig *Liana* sedan *Wendela H*, därefter oftast bara *W*, men även *H*. förekommer. Hon skrev noveller, romaner, recensioner, berättelser och reportage, teaterpjäser, sagor, dikter och sångtexter. 1840-talet var hennes mest intensiva författarperiod. Här några exempel av hennes penna.

NOVELLER

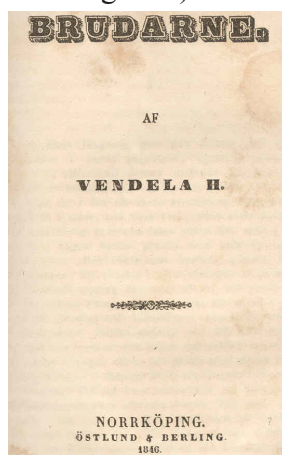
1841 *Hedvig* (AB 30/6 ff).
1842 *Bröderne* (AB 17/2 ff).
1846 *En kärlekshistoria* (i kalendern *På divansbordet*).
En dödgrävardotter dränker sig den dag hon får veta att hennes grevlige älskare förlovat sig. (Se även nedan!)
1847 *Georgina* (I kalendern *Nordstjernan*) skildrar "den goda, oskuldsfulla lantflickan och den av stora världens flärd korrumperade mannen" (Brita Hebbe s. 182).

ROMANER

1841 *Arabella*, med omisskännlig Almqvistdoft (Hiertas bokförlag).
1846 *Brudarne*, är nog den mest

uppskattade boken. Eva von Zweigbergk har kallat den "Den första svenska flickboken" (Brita Hebbe s.177)
Huvudpersonen Nanna besöker den lille vanvårdade trashanken Johannes i en förfallen backstuga och vill ge honom nya kläder mm och möter den svagsinta Hanna, som bärande en hopkommen brudkrona väntar på sin förlorade brudgum. Den ger fantastiska skildringar av naturen, årstiderna och dåtidens prästgårdsliv. Fredrik Böök skrev om den i Svensk vardag 1922 som hennes novellistiska mästerverk med förklaringen att den knappast är någon roman alls, "den har varken äventyrlig intrig, hemlighetsfulla försvinnanden utan bara de all-dagligaste händelser."
1851 kom *Tvillingbrodern*, som är en förväxlingshistoria och *Lycksökarne*, i tysk övers. 1852 och även engelsk!)

PJÄSER

1858 *Dalkullan*. Pjäsen är en vau-deville i 3 akter för fem manliga och tre kvinnliga skådespelare. Den utspelas på norsk landsbygd. Texten är fortfarande okänd, men partituret med stråkkvintett till de 20 folkvisartade sånginslagen och den avslutande *Domaredansen* återfann jag på Teatermuseet härom året. Delandska teatersällskapet framförde den bl.a. på Djurgårdsteatern 13-23/8 (med Nils och Betty Almlöf och Clara Fornell som den gästarbetande Morakullan Maria) i Göteborg (9/11 med Signe H som Maria) och i Mariestad. Möjligen härrör det funna partituret från ett framförande på Blancheteatern på 1920-30-talen, då artisterna Margit Manstad, Björn Berglund, Ester Roeck-Hansen och Olav Riego står angivna. En bearbetning utgående från sångerna framfördes i Vänersborg 2009.

Stycket har en nordiskt melan-kolisk grundton och inleds med den kärlekslängtande Magnus' visa i d-moll som börjar:

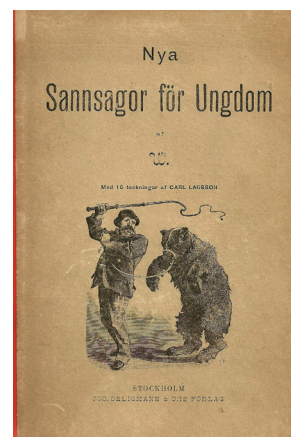
*Ack ensam jag vandrar i mörka skogen,
och vet ej hvad som mig felar;
Månn lilla vännen hon är fulltrogen,
Månn hon min kärlek delar?*

Slaget vid Helsingborg finns endast i manuskript på Kungl. Biblioteket. Den lär enligt Svenskt Biografiskt Lexikon 1863-64 ha blivit uppförd.

SAGOR

1871 *I skogen*. Sannsagor för ungdom af W, med illustrationer troligen av Frithiof Kjellberg (Hiertas bokförlag). Ny upplaga gavs ut 1912 med Mollie Faustmans illustrationer (Samfundet för bekämpande av det

vetenskapliga djurplågeriet) samt 1929 med Aina Stenberg-Masolles illustrationer. 1912 års utgåva omtrycktes av Wendelas Vänner 2005. 1884 *Nya sannsagor för ungdom* af W med 18 illustrationer av Carl Larsson (Seligman & Co).

RECENSIONER

1841-51 i Aftonbladet.

BERÄTTELSE OCH REPORTAGE

Flera berättelser anges som "Teckning efter naturen" och en del gick som följetonger. Framför allt skrev hon i den nya genren socialreportage, först i AB sedan bl a i Öresundsposten.

1841 *En resa till Stockholm* (AB 12 o 18/2),

1842 *En kammarherre* i 19:e århundradet (AB 14/10 ff).

1843 *Ståndspersonerna* (AB 20/12f).

1845 *Drag ur folklifvet. Veterinärn* (AB 12/11f).

1846 *Arbetskarlens hustru* (AB 21/1), *Mor Brita i sin lycka* (AB 4/2) och *Krigarens enka* eller en "Pauvre honteuse" (AB 20/3).

1847 *Monsieur Coichi*. (dvs Badin) (Jönköpingsbladet 19/1) och *Om Skydds-syskonförbundet* (AB 22,25/1f).

1850 *En fattig qvinna* (AB 22/2) och *En fattig familj* (AB 6/3).

1858 *Anima* (AB 4/1 ff) och

Provence-rosen (AB 26/10 ff).
1877 *Under hänggranarne* och
Ghita (i Ny ill. Tidn.).

SÅNGTEXTER

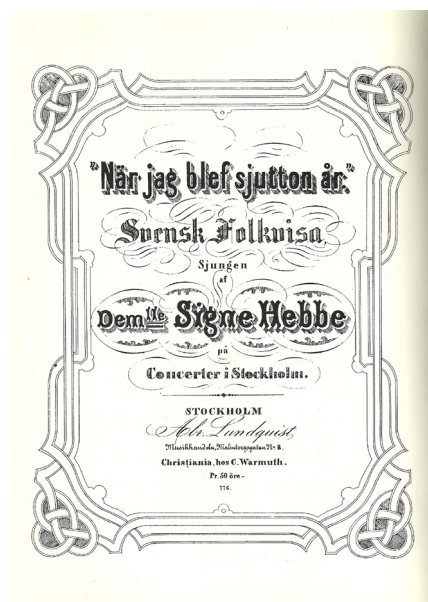
WH skrev närmare 200 romanser, visor och kupletter. Med sin nära vän och dottern Signes sånglärare, Isidor Dannström, gav hon 1875 ut två sångsamlingar, *Perlbandet I och II*. De är tillägnade Jenny Lind-Goldschmidt och består av omarbetade och arrangerade gamla folkmelodier och polskor, några nykomponerade. Wendela Hebbe har i några fall åtminstone skrivit melodierna till sina texter och Dannström arrangerat. Arrangemang gjordes också av Berwald, Lachner, Bauck och Hägg. Kändast är nog polskan *Så högt deruppe mellan fjellen* (Det är så underliga ställen), där tydligt anges att "Ord och musik är af Wendela Hebbe". Tilldikningar till en del uppteckningar verkar också ha gjorts och här finns en del att undersöka. *Gossen som jag valt bland alla* och *Tra-la-la! Ögon himmelsblå* har skrivits till en känd dubbel-polskemelodi. En annan av de mera kända är *Långt i fjärran hörs eko svara*, som tillägnades Desirée Artôt och ofta sjöngs av

henne i olika länder. (Artôt var förlovad med Tjajkovskij och väninna till Signe.)

Wendela Hebbe intresserade sig mycket för Richard Dybecks folkmusik-uppteckningar och i det spridda sånghäftet *Filkromen VI*, tryckt 1855 hittade hon en visa upptecknad i Värmland av fabrikören C. Th. Svanberg och så känd att den uppfattades som folkvisa. Den hette *Fjortan år va'ja i Filpesta* och hade fem strofer. En äldre version fanns av Knut Lilliebjörn, Geijers svärfar, *Fjortan år va'ja i Felpesta*, som hans son publicerade 1912, men Wendelas version från 1855 med tre strofer är den som gått ut över världen med Signe Hebbe, Christina Nilsson, Sigrid Arnoldson och Anna Norrie. Hon gjorde sin omdiktning till den 17-åriga Signe med texten: *Fjortan år tror jag visst att jag var...* och satte in den i mitten av pjäsen *Dalkullan* 1858. Den publicerades 1864 som svensk folkvisa, men, som jag anger i min avhandling om Signe Hebbe, visade det sig att det rörde sig om en tyrolermelodi som blivit populär efter turnerande musiker. Joddingarna som ingick skrev Richard Wüerst variationer av i Hebbe-versionen och de utfördes med särskilt hög improviserad koloratur av Christina Nilsson.

NATURLYRIK OCH KÄRLEKSDIKTER

Wendela Hebbe inledde och/eller infogade – som då var vanligt – ofta små dikter i sina prosaberättelser och brev. De framstår såsom avbrytande känslouttryck på samma sätt som ariorna i operan. Hon gjorde tidigt poetiska försök tillsammans med

väninnorna Pauline Cronhielm och Euphrosyne. Paulines "Svarta låda", ur vilken somligt gavs ut av Paulines dotter, tycks dock ha tullats på en hel del från tiden före äktenskapet med Clemens. Mycket tyder på att Wendela själv upplevde en mycket intensiv kärlekshistoria i 16-17-årsåldern, troligen med en adelsman, och blev helt förkrossad då han skickades bort och sedan förlovade sig med en annan. Motivet förekommer både i berättelser och i dikter åtskilliga gånger, inte minst i de sju dikterna i samband med novellen *Kärlekshändelser*. I ett nummer av Svenska Familjeförbundet nr 6, 1880, återgavs novellen, och det var där Peterson-Berger fann dem och sedan tonsatte fyra "i svensk folkton". De fyra sångerna har ofta framförts och även spelats in, nr 1 och nr 4 bl a av Jussi Björling. P-B var född 27/2 1867 och var 1892, då sångerna kom ut, 25 år. Fru Hebbe var då 83-84 år och bodde på Sturegatan i Stockholm med sin plastik- och sångundervisande dotter. Jag känner inte till om de någonsin hade kontakt med varandra. (Om belägg för Wendelas författarskap se *Wendela Avisan* nr 36, januari 2008, där dikterna också återges.)

Novellen handlar om själsomvårdande kärlekskomplikationer mellan den vackra, mörka, Astrid i norska fjällen och granngårdens ende son Ejnar och innehåller rika miljöskildringar och en handling som innefattar en dramatisk drunksolycka. Den inleds med den av PB tonsatta dikten Op. 5 nr 1 (i originalstavning):

*När jag för mig sjelf i mörka skogen går
Tänker jag ibland på vännen som jag aldrig får.
Tåren börjar rinna, hjertat slå:
Aldrig kan man glömma den man en gång hållit å'.*

De följande tonsatta sångerna inleds:

*Nr 2 Ditt namn jag hade skrivit,
I tysthet det bar
Fast du mig öfvergifvit,
Så får det stå kvar,
Ibland röda, röda rosor.*

*Nr 3 Som stjernorna på himmelen,
när natten faller på
Så tindrade hans ögon, så klara och så blå,
Och röder var hans mund,
Som rosorna i lund
Om våren*

Nr 4 Bland skogens höga furustammar,

*Der ha' vi byggt vår egen kammar,
Der snön just faller först
Och drifvan är som störst
Och nordanljuset rödast flammar.*

FÖDELSEDAGSVERSER TILL VÄNNER OCH SLÄKTINGAR

I ett stort antal s.k. tillfällighetsverser slutligen, visar författarinnan en hel del humor men ger också pekpinna. Ett brev till vännen från hennes salong, skådespelaren och komediförfattaren Johan Jolin, kallad Jo Jo, är ett typiskt exempel. Hon ogillar skarpt att han p g a av sina i hennes ögon onyttiga skaldeuppdrag för ordensfester inte kan komma på middag och ägna sin lyra åt den högre skaldekonsten.

*...Munnen kan du bruka
För långt bättre ändamål:
Hellre orrstek sluka,
Hellre syrlig kål...*

OMDÖMEN

Wendela Hebbe var en person som ena stunden svävade i den romantiska blå blommans sfärer men nästa stod stadigt med båda fötterna på jorden. Enligt Björnstjerne Björnson kunde hon t o m skriva vers så "Faen

selv ikke kan gøre bedre". År 1851 beskrev en recensent i AB mycket träffande hennes skiftande stil: "Än visar hon "en innerlig, vemodsfull känsla, som blandar sina tårar med dagdropparna i blommans kalk och ser med lugn, hängiven blick mot himlen", än ger hon luft åt "glödande fantasi, som hänger sig åt det underbara, mystiska och sagolika. Än ger hon prov på "ett gott prosaiskt förstånd, som har 'ett ord till min kära dotter 'ständigt på läppen och talar om fattighus, sjukhus och viktiga politiska och sociala frågor: och slutligen är hon "en reflekterande ande, som fäller sina omdömen och drar sina slutsatser, för säkerhets skull bekräftande dem med citater ur både moderna och klassiska författare." Därtill hade hon humor!

/Ovanstående bl.a. från Signe Hebbes Minnen 1919 (SHM), Brita Hebbe: Wendela, 1974 (BH), Inga Lewenhaupt: Signe Hebbe, 1988 och Inga Lewenhaupt: artikeln Wendela Hebbe i Svenska Kvinnor, 1990./

Inga Lewenhaupt har doktorerat på en avhandling om Signe Hebbe och har varit chef för Sveriges Teatermuseum. Hon är nu bl a ordförande i Jenny Lind Sällskapet. Foto Peder Edström.

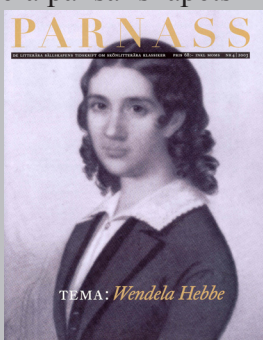

Du stödjer litteraturen och de litterära sällskapen bäst genom att prenumerera på sällskapets tidskrift

PARNASS.

Här ett temanummer från 2003 om Wendela Hebbe.

Kan köpas hos föreningen för 50:- exkl porto
www.dels.nu

BAKGRUNDEN

Under flera år har de litterära sällskapen i Sverige (DELS) presenterat sig med populära söndagsmatinéer på Skansen i Stockholm. Till en höstmatiné den 30 oktober hade Wilhelm Peterson-Berger Sällskapet bjudit in Wendelas Vänner att medverka under rubriken *Wilhelm Peterson-Berger,*

musikskribent och tondiktare och Wendela Hebbe, sångtextförfattare. Som inledning till sopranen Marianne Hellgren Staykov och pianisten Gunnel Lundbergs framförande av Peterson-Bergers/Hebbes *Fyra visor i svensk folkton, op. 5* höll Inga Lewenhaupt ett föredrag om Wendela Hebbe som diktare.

ATT MÅLA BARN

AV VAGABONDE
(MOLLIE FAUSTMAN)

År 1942, mitt under brinnande krig, gav IGC-förlaget (Almqvist och Wiksell) ut ett ambitiöst bokprojekt *SVERIGES BARN - SVERIGES FRAMTID* på 720 sidor med inte mindre än 4000 barnporträtt av barn födda 1935-1940. Dessutom fanns 13 kortare artiklar av bl a Bang, Sven Jerling, Alva Myrdal, Maud Adlercreutz och signaturen Eld. Mollie Faustman medverkade med detta kåseri och egna illustrationer. Illustrationerna och fotot är inscannade från boken. Läs mer om Mollie Faustman efter artikeln.

I vår underliga värld brukar det gärna talas om manlig och kvinnlig konst. Jag antar, att de som använder sig av dessa uttryck, förstår vad de menar. Jag gör det inte, men det är ju också, så mycket, som jag inte förstår. Emellertid har jag lyckats lura ut att det är kvinnligt att måla blommor och särskilt barn. Att alltså motivet, tvärt emot vad man vill tro, i sig självt är manligt eller kvinnligt. Vi kvinnfolk bör känna oss smickrade över, att det anses så särskilt lämpligt, att vi målar barn. Något svårare i porträttväg gives väl inte? Bevare oss, tänk bara på t ex en nobelpristagare eller en medlem av hamnarbetarfackförbundet, vilka grova och illa modellerade fysiionier har de inte jämförda med ett litet barn! Ett barns ansikte är skaparens mästerverk, nyss stigen ur hans skaparhand, men en murarbas, en byråchef eller en överlotta har gjort sig själv. "Efter aderton år skapar

en människa sitt ansikte själv." Man förstår, hur klumpigt och litet spirituellt ett sådant amatörarbete ska bli!

Linjer, färg och form hos ett barn är det känsligaste av allt, det vill till att känna och se och kunna, om man ska försöka återge all skönheten. Det vill till en lätt hand, en inträngande kun-

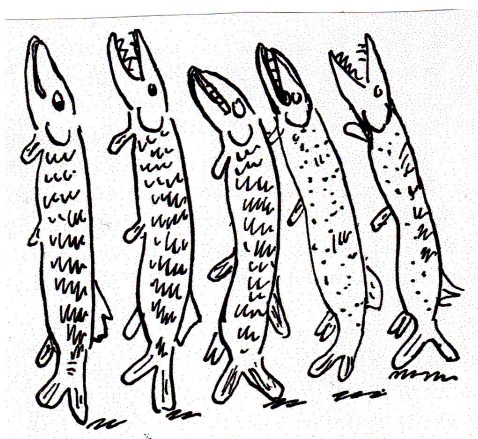
skap om barnet, den kunskap som bara vinnes vid daglig observation. Och så vill folk, att man skall måla lille Karl-Gustav och lilla Karolina Elisabet från måndag till onsdag, därför att pappa fyller år på onsdag och porträttet skall bli en överraskning. (Var lugn för att det också blir en överraskning!)

Nå, man sätter igång, trots att man vet, att ett martyrium står på lur. Lika roligt som det är att måla barn i vardagslag, lika jobbigt är det att måla stackars ungar, som "sitter modell" och vilkas porträtt ska vara färdigt på kortast möjliga tid.

Först förs då barnet in, iklätt sina bästa kläder. Bara av den grunden känner det otrivsel. Så sätts det upp på en stol med många förmaningar att sitta stilla. Omedelbart kravlar det ner. Modern eller sköterskan sättr upp det igen, det borrar envist med hakan i klänningen eller kolten och tittar under lugg. Om en kort stund börjar underläppen, trots alla uppmuntrande tilltal, att darra. Bäst är då att be mamman eller sköterskan försvinna. Offret är ensamt med sin bödel. Vem som är offret och vem som är bödeln? Tja, kanske det bara är två offer...

Jag vet målare, som sätter teddybjörnar eller gula kycklingar på huvudet, och, enormt grimaserande, brummande och galande, hoppar fram och tillbaka, framför staffliet, då och då nedslängande en färgklick, allt i den fåfänga förhoppningen att få ungen att glömma, att han sitter modell och få honom att anta ett glatt och trevligt utseende.

Så gör inte jag. Jag berättar sagor. Oändliga sagor, som liksom går av bara farten. Så man slipper ödsla någon vidare energi på dem. Jag minns en gång jag berättade en evighetssaga om gäddor. Om den

trevliga gäddan, som hoppade på mattan som en känguru och utstötte vilda rop, i-a-ho, i-a-ho, om gäddan som satt modell och snällt höll upp huvudet, och om den stygga gäddan, som slarvade med modellsittningen och borrarade ned huvudet i fjällen på magen, så stora målargäddan inte kunde måla något porträtt.

Jag berättade om snälla gäddor, som alltid åt upp sin välling och alltid lydde gäddmamman, men såna sagor tyckte inte Lillan var roliga.

- Lillan vill inte höja om 'nälla gäddor, bejätta om gäddor som är 'tygga och fåj dask i sätten, dom tyckej Lillan om!

När jag kände att jag måste ägna alla mina krafter åt målningen, tillgrep jag gäddornas vaktparad. Först kommer en gädda, bom, så kommer en gädda till, bom bom, så kommer ännu en gädda, bom bom bom.... Så där en tusen gäddor gick den dagen över Lillans mammas äkta matta, men då var också dagen räddad och porträttet färdigt.

Mina egna barn har suttit mycket modell, särskilt flickan. Det förefaller mig, som om modellsittning låge bättre till för det kvinnliga än det manliga psyket. Gossen blev alltid otålig eller också försökte han på ett skamlöst sätt pressa honoraret i höjden.

- Mamma, om jag inte får på-

ökt, så räcker jag ut tungan hela tiden.

Så bar sig aldrig min lilla snälla flicka åt. Tvärtom, hon var heroisk. Jag vet inget annat ord för hennes ståndaktighet och tapperhet. Jag ska berätta:

Hon satt på sandstranden vid min älv uppe i Hälsingland. Hon var barfota, hade en röd-och-vitrutig klänning och hennes ljusa hår lyste i solskenet. Älven var blå och timret gult, himlen utan moln. Det var mycket vackert och jag målade ivrigt. Flickan, som annars alltid brukade sitta stilla som en Buddha, rörde lite oroligt på sig.

- Är du trött?
- Hon skakade på huvudet. Jag fortsatte att måla. Om en stund, tyckte jag, hon såg plågad ut:
- - Säg, är du trött. Vill du vila?
- Sköt ditt, jag sköter mitt, sa hon.

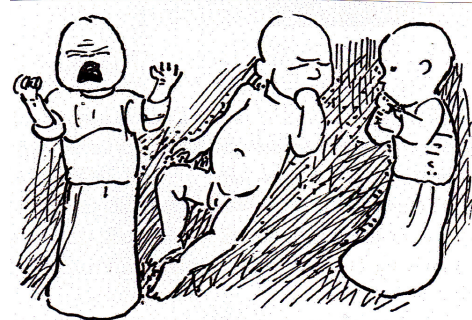
När seansen var slut, reste hon sig. En oändlig lättnad avspeglade sig i hennes drag, när hon hastigt tog av sig kläderna.

- Jag hade myror i byxerna, sa den lilla hjältemodiga.

Jag brukar för att pigga upp mina små modeller lova dem en femma om tavlan, som de förekommer på, blir såld. Tråkigt nog har detta storslagna löfte inte alltid den effekt, jag avser. Det är ont om optimister också bland barnen. Ytterst få spritter av glädje vid det sköna löftet, de allra flesta ber att i stället få en slant genast, resonerande som så, att fem öre i handen är bättre än en femma i skogen. Få har dock varit så pessimistiska som lilla Solveig. När jag kom med mitt löfte, sa hon:

- Tavlan blir aldrig såld.
- Jo då, sa jag muntert, och när den blir det, så ska du få din femma!
- Det glömmer du säkert, sa Solveig.
- Nej då, det glömmer jag inte, sa jag.
- Ja, men då skickar du inte femman med detsamma och så går pengarna till annat.

Solveigs pessimism berodde kanske på att hennes pappa var målare. Hon fick emellertid i tidens fullbordan sin femma och lär ha blivit stum av överraskning.

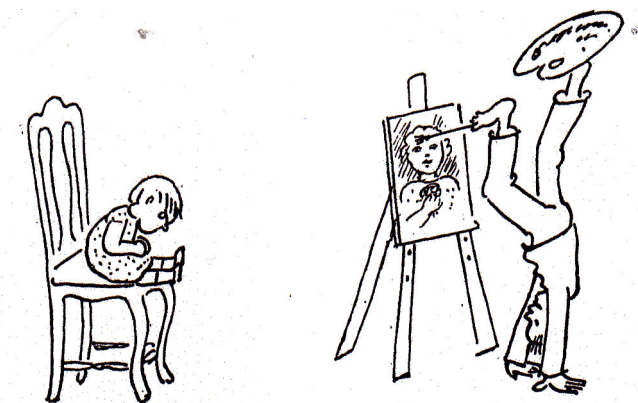
Ens egna ungar är naturligtvis utmärkta modeller. Man kan ju också genast se på en utställning, om konstnären är välsignad med barn eller inte. En annan sak märker man också: det är lugnast att måla och teckna barn sovande! I sängar och utdragssoffor, på marken bland blommor och på mammas knä, överallt ligger sovande barn i snygga ramar på utställningsväggarna. De utandas frid. Man kan riktigt se, hur pappa eller mamma konstnären njutit av att i lugn och ro få studera dem. De ligger där med armen över huvudet, med halvöppen mun och med håret runt huvudet som en gloria. Jag undrar, hur skulle de vuxna se ut om de målades sovande? En sovande grosshandlare, snickare eller konsulinna skulle kanske, till fördel

för porträttets karaktär, avslöja en del, som det vakna herrskapet omsorgsfullt döljer?

Ibland det roligaste jag haft, var, när jag en gång fick gå på ett BB

och rita nyfödda. Vilka karaktärer! Det finns dårar, som påstår, att alla barn är lika, så fel det är! Varenda en av dessa splittrerna människor har sitt karakteristiska utseende. Vuxna människor är ofta mer typ än individ,

men dessa små är utpräglade individer, var och en med sin karaktär. Till dem som vet det: porträtt av nyfödda barn är väl kvinnlig konst i högsta potens?

BIOGRAFI OM MOLLIE FAUSTMAN PÅ GÅNG

Lena Kåreland är nu i slutfasen av arbetet på en biografi om **Mollie Faustman**, Wendela Hebbes och Lars Johan Hiertas barnbarn. Mollie (1883-1966) var, som denna tidnings läsare väl känner till, känd och stridbar konstnär och kåsör i IDUN och DN. Hon var en av de första, kanske den första, som gjorde serier, ofta med barnen Tuttan och Putte (Hampe) som agerande. Mollie var mycket aktiv i den så småningom framgångsrika kampen mot svenskt atomvapen och tillhörde initiativtagarna. På bilden här intill, från föreningens fotoarkiv, troligen tillsammans med kampanjens ordförande Bertil Svahnström.

Lena Kåreland är litteraturvetare och professor em. vid Uppsala universitet. Förra våren kom hon ut med en biografi om **Gurli Linder** (1865-1947) som var en av Sveriges första barnboksrecensenter. Hon höjde barnlitteraturens status och fick igång en seriös diskussion om barnbokens betydelse. 1918 publicerade hon den ofta citerade boken *Sällskapsliv i Stockholm under 1880-1890-talen*. Gurli Linders personliga livsöde präglades mycket av hennes kärlek till ballongfararen och polarforskaren **S.A.Andrée** väl beskriven i hennes egna memoarer skrivna på 1930-talet. Lena Kåreland har lovat att medverka i nästa nummer av *WendelAvisan* med en artikel om Gurli Linder och Andrée. Foto från Andréemuseet i Gränna.

Per Eric Masttsson

Foto Per Eric Masttsson

BLANDAT

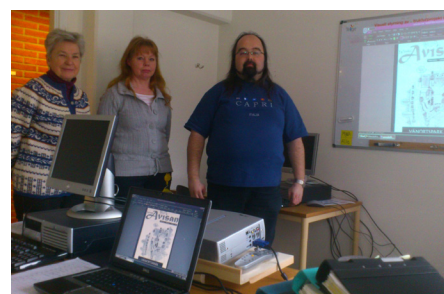
I SKOGEN TILL ALLA FÖRSKOLOR

Den 27 oktober överlämnade föreningens viceordförande Signe Andersson (till vänster på bilden) och Per Eric Mattsson ett antal exemplar av Wendela Hebbes sagobok *I skogen* att delas ut till alla stadens förskolor (inkl. sexårsverksamheten). Det rör sig om ett 80-tal. Britt-Louise Björnskiöld från kommunen (till höger på bilden) tackade för gåvan å kommunens vägnar och lovade distribuera böckerna till skolorna. Bakom kameran Per Eric Mattsson.

ARKIVDATA DIGITALISERAR

Arkivdata är en enhet inom Arbetsmarknadskontoret i Södertälje. En av arbetsuppgifterna är att medverka till digitalisering av kommunens kulturarv. Wendelas Vänner får hjälp med att överföra visst äldre material till läs- och sökbara filer. Tack vare Arkivdata har vi nu god ordning på föreningens styrelseprotokoll och diverse andra handlingar. Man har också börjat renskriva Edvard Faustmans minnen. Edvard Faustman var Wendela Hebbes och Lars Johan Hiertas son - en beläst och berest något udda man - som lämnade efter sig hundratalet blåa skolböcker med dagboksnoteringar under åren 1912 - 1925 skrivna på pensionat i Vrena där han tillbringade sin ålderdom. Dottern Mollie har skrivit om honom på ett roligt och gripande sätt i sina memoar *Då* från 1958. Vi har ytterst översiktligt grävt i Långkatjesen, som han ibland kallade minnena och skrivit om detta i *WendelAvisan* (nr 11:1999). På bilden Signe Andersson från Wendelas Vänner och Kirsi Reilin och Johan Ekholm från Arkivdata. Foto Per Eric Mattsson.

INGEN SOMMARTEATER I ÅR.

Det är bara att konstatera. Det är inte klimat för seriös sommarteater längre i Södertälje, sponsorer saknas. Den 27 januari stod denna artikel att läsa i Länstidningen i Södertälje. Om du vill läsa hela artikeln kan du gå in på vår blogg www.wendelabloggen.blogspot.com och klicka på bilden. Där framgår att det, med Eva Gröndahl (bilden nedan) som regissör och stor inspiratör, fanns långt framskridna planer

på att göra god teater av Björn Runeborgs pjäs *Biskopinnan i redskapsboden* med bland andra Tomas Bolme och Berit Carlberg i rollerna som biskopen och biskopinnan Tegnér. Eva Gröndahl regisserade vår jubileumpjäsa 2008 och blev charmad av Wendelas Hus och omgivningen. För Berit Carlberg hade det blivit den tolfte sommaren i Södertälje. Vi kommer att sakna dem.

AGNETA HEBBE DÖD

Agneta Hebbe avled några dagar före jul, 80 år gammal. I början av december hade jag telefonkontakt med henne. Hon ville ha hjälp med att ordna ett ständigt medlemskap i Wendelas Vänner för sitt syskonbarnbarn Erica Hebbe. Hon ville, som hon uttryckte det, lotsa in Erica i vår fantastiska förening medan hon själv ännu var i livet. Vi ordnade detta och bifogade Wendelas sagobok I skogen till Ericas son Loe. Från Agneta kom ett entusiastiskt telefontack med önskan om god jul. Inte många dagar därefter kom ett mail från Erica som meddelade att Agneta dött i sin långvariga och svåra sjukdom.

Agneta Hebbe var under sin Årkesverksamma tid anställd som förlagsredaktör på Natur och Kultur där modern Brita Hebbe gav ut sin nu klassiska biografi *Wendela en modern 1800-talskvinna*. I nr 13 år 2000 av *WendelAvi*-san har Agneta själv berättat hur moderns bok växte fram. Det var ett pensionärsprojekt med många år av källforskning och författande. Brita gick i pension 1967 och boken kom ut först 1974. Även om det inte framgår av Agnetas berättelse var hennes egen insats i bokprojektet säkert mycket viktig. Det framgick inte minst när hon och Brita besökte Södertälje 1975 och under ett kulturprogram berättade om Wendela Hebbe och boken. Programmet, arrangerat av Stadsbiblioteket, ägde rum i Wendela

Hebbes Hus, vid den tiden obebott, ödsligt och nerslitet i Snäckviken i Astras industriområde.

Programmet blev, kan man nog påstå, upprinnelsen till aktionsgruppen Wendelas Vänner och en mer än 20-årig kamp att få huset bevarat. Agneta blev under alla år en intresserad medlem och besökte oss då och då inte minst på sommarteatrarna.

1990 såg Agneta och hennes syster Caroline Palmstierna till att en tredje utgåva av boken kunde tryckas och säljas av föreningen.

Agneta Hebbe skrev själv egna böcker. 2005 gav hon tillsammans med Kerstin Ek ut boken *Ordglädje*. Året efter fick vi Agnetas

Agneta Hebbe med syskonbarnbarnsbarnet Loe. Foto Erica Hebbe

tillstånd att återge kapitlet om Malapropismer (32:2006). Vi reprise-
rar det här intill. I texten nämner hon Wendela Hebbes översättning av Sheridans *Rivalerna*. Här före-
kommer Mrs Malaprop, som gett malapropismen sitt namn. Genom föreningens försorg har handskriften överförts till datamedia och kan nu läsas på vår hemsida under menyn *publikationer*. Här kan vem som helst studera Wendela Hebbes översättningar av fru Malaprops malapropismer.

Som var och en förstår har vi i föreningen mycket att tacka Agneta Hebbe för. Det har varit en stor stimulans att ha haft henne i vår närhet.

Per Eric Mattsson

MALAPROPISMER

OM FELSÄGNINGAR, FREUDIANSKA OCH ANDRA.

ETT KAPITEL UR BOKEN ORDGLÄDJE 2005
AV AGNETA HEBBE OCH KERSTIN EK.

När barn stöter på ord de inte begriper knyter de an till sådana de redan kan och som låter ungefär likadant i deras öron. "Det är saligt att samla citron" kan det bli i stället för "att samlas i tron". Det är titeln på en bok av Birgitta Rudberg där hon ställt samman en stor mängd roliga exempel på barns missuppfattningar av psalmer och andra sånger. Lina Sandells

Tryggare kan ingen vara
Än Guds lilla barnaskara:
Stjärnan ej på himlafästet,
Fågeln ej i kända nästet.

är allmänt känd som "trygga räkan" – men här finns varianten "Bryggare kan ingen vara", vilket påstående djupt upprörde femåringen som gjorde sig skyldig till felsjungningen – hans pappa arbetade ju på Pripps! En liten flicka tolkade in nöjesliv och nattsudd i de båda sista raderna: "Stjärnan ej på himlafesten, fågeln ej i kända nätter."

Felsägningar kan också kallas *malapropismer*. Det engelska lånordet *malapropism* är en språkvetenskaplig fackterm och inte så vanlig i mer populära texter att det tagits med i moderna ord- och uppslagsböcker. För att få en förklaring måste man titta i till exempel *Norstedts uppslagsbok*, 4 utg. 1948: "Malapropism oriktigt bruk av främmande ord (efter Mrs Malaprop i Sheridan's lustspel 'The Rivals', vilket namn bildats på franska *mal à propos*)." Av nästa uppslagsord framgår att *mal à propos* betyder 'olägligt', 'i otid'. I engelska ordböcker är *malapropism* desto vanligare. *The American Heritage Dictionary of the English Language* ger definitionen "Ludicrous misuse

of a word especially by confusion with one of similar sound" – alltså "Löjeväckande felanvändning av ett ord särskilt genom förväxling med ett likaljudande".

Termen malapropism behövs! Det är ju väldigt vanligt att man dabbar sig med just sådana felsägningar, antingen för att ordkunskapen inte räcker till eller för att det omedvetna vill ha ett ord med i laget.

Den brittiske teatermannen och politikern Richard Sheridan gjorde succé med *The Rivals* ("Rivalerna"), som var hans debutkomedi, 1775. Året därpå blev han chef för Drury Lane-teatern, och senare hade han stora framgångar speciellt som talare i underhuset.

Konsten att tala var ett av Sheridan's stora intressen. En av damerna i *The Rivals* döpte han som vi sett till Mrs Malaprop, och hon gör skäl för namnet. Den goda Mrs Malatrops främsta kännetecken är att hon i tid och otid använder fel ord på rätt plats eller tvärtom. Särskilt gärna önskar hon svänga sig med lite finare ord och uttryck. "He is the very pineapple of politeness" kan hon säga när hon vill prisa någons utomordentligt hövliga umgängessätt. Men "pineapple" betyder ju ananas; vad hon hade velat säga om inte tungan sluntit var "pinnacle", som betyder spetsig bergstopp och i överförd bemärkelse höjdpunkt. Han var höjden av hövlighet, inte någon tropisk frukt! En annan person är enligt Mrs Malaprops uppfattning "As headstrong as an allegory on the banks of the Nile" – envis som en alligator skulle

hon ha varit; en allegori ses sällan ligga på Nilens stränder. Det är litteraturvetarens term för liknelse, bildlig framställning.

Först 1856 förelåg Rivalerna i svensk översättning. Det var Wendela Hebbe som vågat sig på konststycket, och pjäsen spelades ett tjugotal gånger i hennes tolkning. Den är inte tryckt, men en handskrift finns på Sveriges Teatermuseum. Några exempel på "Fru Mal."s språkliga klavertramp i svensk version: "... Nu sednast har jag förelagt henne sir Anthonys preposition" (proposition= förslag. "Nej seså, inga illusioner till det förflutna" (illusion = grundlös förhoppning, allusion = anspelning).

Den engelska utgåva av Sheridan's pjäser som vi haft tillgång till har ett stort antal ibland ganska utförliga noter vid Mrs Malaprops repliker. Det framgår att hennes felsägningar inte bara beror på slarv och okunskap utan mycket ofta är påverkade av omedvetna önskingar och farhågor – alltså är vad som senare skulle komma att kallas freudianska.

- VILKEN UNDERBAR PREDIKAN,
TACK GOA PASTORN! NI KOMMU-
NISTER ÄR VERKLIGEN VERTI-
KALT BEGÅVADE!

/Bild och bildtext ur boken. Teck-
ning av Leif Kindgren/

ULRIKA FREDRICA PASCH

FÖRSTA KVINNAN I KONSTAKADEMIEN

SIGNE ANDERSSON SKRIVER OM EN NY BIOGRAFI

I förra numret av Avisan skrev jag om den första kvinnan i svenska statens tjänst. I vår bokcirkel upptäckte jag en annan pionjär, nämligen den första kvinnan i Konstakademien. Det är konsthistorikern Anna Lena Lindberg, som i boken *En mamsell i akademien* lyfter fram Ulrica Fredrica Pasch, som invaldes som ledamot i konstakademien 1773.

Ulrica Fredrica Pasch var porträttmålare och som en i målarfamiljen Pasch väl förankrad i 1700-talets konstvärld och flitigt anlita i dåtidens blomstrande porträttmarknad. Hon målade såväl män som kvinnor, hela familjer och barnporträtt. Beställarna kom från adel och borgerskap, kulturelit och politiska livets företrädare, kyrkan och universitet i Sverige och Finland. Men i konsthistorien blev hon bortglömd...

Anna Lena Lindberg har genom sin forskning och genom utställningar på 1990-talet bidragit till att lyfta fram Ulrica Fredrica Pasch ur historiens gömmor. Boken "En mamsell i akademien" är inte en regelrätt biografi, därför att det finns mycket litet känt om Ulrica Fredricas liv och leverne. Det finns ett minnestal bevarat, som akademiens amanuens höll efter hennes bortgång. Där beskrivs hon som den goda dottern, som efter att ha uppfyllt sina plikter mot fadern, i tio år ensam försörjer sig och systemen

med arbetet i den egna ateljén, tills brodern återvänder och de tre syskonen lever tillsammans resten av livet.

Carl Jonas Love Almqvist nämner Ulrica i romanen *Herrarna på Ekolsund*. Han skriver: Ända in i början av vårt sekel var ätten Pasch berömd genom mademoiselle Ulrica Pasch."

Anna-Lena Lindbergs bok är konsthistoria med genusperspektiv med Ulrica Fredrica Pasch som

Självporträtt från 1770-talet. Olja på duk, 69x55 cm, osign. Foto av Olof Wallgren Kungl. Akademien för de fria konsterna.

centralfigur. Hon beskriver 1700-talets konstvärld, kvinnliga föregångare och presenterar och diskuterar ett stort antal målningar av Pasch och samtida målare. För en konsthistoriskt föga bevandrad läsare blir det ibland långtgående utvecklingar och hänvisningar. Men analyserna av målningarna i den rikt illustrerade boken är intressanta att ta del

av, och man skulle önska att fler forskare och författare följer Anna Lena Lindberg och tar med genusperspektivet i sina arbeten. Lindberg tar också upp den smälek, spott och spe som kvinnor utsattes för av män, som anade konkurrens. Rent förfärliga teckningar av Carl August Ehrensvärd kan inte betecknas som annat än utslag av gubbsjuka.

Ulrica Fredrica Pasch föddes in i en målarsläkt sedan flera generationer tillbaka. Hennes far var Lorens Pasch d.ä. Ursprungligen tillhörde målarkonsten skråväsendet, där utbildning gavs genom lärlingssystemet. Detta gjorde det också möjligt för kvinnor att arbeta och utbildas inom mästarhushållet. Tillsammans med brodern Lorens Pasch d.y. blev Ulrica Fredrica undervisad och utbildad av sin far, som tidigt gav henne uppdrag att utföra beställningar.

Efterhand blev skillnaderna mellan målaren – hantverkaren och den fria konstnären större, och Pasch m.fl. konstnärer lämnade skråväsendet. Detta ledde till införandet av en ny konstnärlig

utbildning, konstakademien, där kvinnor inte tilläts delta.

Ulrica Fredrica var ovanligt begåvad och blev flitigt anlitad som porträttmålare. Hon beskrivs som en excellent porträttmålare och en stoffmålare av rang, som raffinerat återgav tidens skimrande pärlor och glänsande tyger, genombrutna tyllslöjor och luftiga spetskrås. Under tio års tid arbetade hon i egen ateljé, medan hennes bror studerade utomlands. Därefter samarbetade de båda syskonen i en gemensam ateljé.

1773 beslutade de styrande för Kongl. Målare och Bildhuggare-Academien i Stockholm att kalla 15 förtjänta, i Sverige verksamma konstnärer till ledamöter, däribland M:lle Pasch. Anna Lena Lindberg pekar på könsskillnaden. Männen kallas porträttmålare, bildhuggare etc. men Ulrica Fredrica Pasch ses i första hand som ogift (och ofrälse) kvinna istället för professionell konstnär.

Alla som väljs in i akademien uppmanas att skänka ett representativt verk vid inträdet. Pasch skänker ett självporträtt,

som visar hennes yrkesskicklighet bl.a. i avbildningen av hennes florstunna sjal med invävda sidenbårder. Målningen pryder omslaget på Lindbergs bok (se foto på föregående sida).

Hur har det då gått med efterföljare till Ulrica Fredrica ?

Vi får svaret i en just nu (dec.–jan.) pågående utställning på Konstakademien. Där visas verk, skänkta av tillträdande ledamöter från 1735 och fram till idag. Anledningen till utställningen är att man nu har passerat 1000 inval. Av de 1000 ledamöterna är endast ett femtiotal kvinnor! Så Ulrica Fredrica är fortfarande unik.

Signe Andersson är vice ordförande i Wendelas Vänner, f.d lärare och ordf. i Södertälje kommunfullmäktige.

PS.Ulrica Fredrica Pasch finns med i Inga Lewenhaupts (m.fl.) Svenska kvinnor. Föregångare.Nyskapare .Den boken är en guldgruva för alla som är intresserade av kvinnohistoria.

FORTFARANDE CHANS ATT NOMINERA TILL WENDELAPRISET

Det finns fortfarande möjlighet att nominera kandidater till Wendelapriset 2012 för bästa socialreportage. Fram till 11 februari hade 14 nomineringar kommit in, varav två reportageböcker. Såväl artiklar i tidningar och tidskrifter som reportageböcker kan nomineras. De bör åtföljas av

det nominerade reportaget samt en motivering. Nytt för i år är att vi tar emot nomineringar inte bara för föregående år, dvs 2011, utan också för reportage publicerade senast sista nomineringsdagen, dvs 28 februari 2012. Mejla din nominering till info@wendelasvaner.se

eller sänd den per ordinarie post till Ami Lönnroth, Badhusgatan 8 C, 151 73 Södertälje. Den måste vara poststämplad senast den 28 februari. Läs mer på www.wendelasvaner.se

28
februari

RUNE WALDEKRANZ 100 ÅR

NÅGRA GLIMTAR FRÅN JUBILEUMSFIRANDET

AV EVA REHME

Med Eva Rehme som sammankallande bildades i början av förra året en arbetsgrupp med uppgift att förbereda och genomföra ett jubileumsfirande till minne av Sveriges första filmprofessor Rune Waldekranz som den 14 september 2011 skulle ha blivit 100 år. Förutom Eva, som är medlem i Södertälje filmstudios styrelse, ingick i gruppen Peter Taberman, chef för Stadsscenen i Södertälje, Inger Öjebro, ordförande i filmstudion och kultursekreteraren Kerstin Medin från Kultur- och fritidsförvaltningen.

Wendela Avisan bad Eva Rehme göra ett referat av jubileumsfirandet. Här är hennes rapport.

Minnesjubileet inleddes lördagen den 17 september med en lunch i Wendela Hebbes Hus. Inbjudna var den närmaste familjen, gästföreläsarna under söndagen m.fl. Leif Furhammar, som tyvärr var förhindrad att ställa upp som föreläsare dagen därpå, deltog i lunchen tillsammans med sin fru och passade då på att berätta om sin vän och kollega Rune Waldekranz. Han berättade att han träffat Rune första gången på Uppsala Studenters Filmstudio, som startats redan 1929. 1934 lade man ner verksamheten, främst för att man hade svårt att få tag på filmer, men 1936 gjordes en lyckosam omstart.

En av initiativtagarna till detta var Rune Waldekranz. Filmstudion lever än idag och visar med förkärlek gamla stumfilmsklassiker som "Herr Arnes penningar" och "Körkarlen". (Själv pluggade jag i Uppsala 1966-70 och var en trogen medlem i filmstudion).

UTSTÄLLNING

Vi ordnade en liten utställning som belyste olika sidor hos Rune Waldekranz:

- Rune som filmkritiker under pseudonymen "Roderick"
- som Sveriges förste filmprofessor
- som producent på Sandrews under många år och inte minst
- som författare av film litteratur.

Mest känd är nog ändå Rune Waldekranz för monumentalverket "Filmens historia" i tre band, som han skrev efter att ha gått i pension.

Utställningen visade också att hans som ung varit med i teaterverksamheten på Torekällberget och i Kulturhistoriska föreningens styrelse.

Det allra finaste på vår utställning var ett signerat rollporträtt av *Anita Björk* i rollen som Fröken Julie från 1951. Regissören Alf Sjöberg hade tänkt sig den väletablerade stjärnan Inga Tidblad i titelrollen, men Rune föreslog istället den unga, oerfarna Anita Björk. Det var således Runes förtjänst att Anita Björk fick rollen. (Rollporträttet lånades ut av Brita Waldekranz, bilden nedan). Utställningen kunde ses i foajén till Stadsscenen och stod kvar under påföljande vecka.

JUBILEET DEN 18 SEPTEMBER PÅ SÖDERTÄLJE STADSSCEN.

Inga Lewenhaupt inledde med att visa en film där hon intervjuar Rune. I filmen, som är gjord av Ingas barnbarn Victor, intervjuas Rune om sitt nära samarbete med filmregissören Hampe Faustman, som ju var barnbarnsbarn till Wendela Hebbe. Filmen gjordes i samband med en utställning om Hampe Faustman i Wendelas hus, som arrangerades av Wendelas Vänner och Södertälje filmstudio i januari 2003. Filmen ger en fin bild av Rune som filmproducent på Sandrews och av hans intuition och stora förmåga att verkligen se den regissör han arbetade med.

Nästa punkt på programmet var en visning av filmen *Fröken Julie* från 1951 i Alf Sjöbergs regi, med Anita Björk och Ulf Palme i huvudrollerna. Filmen producerades av Rune och fick dela Guldpalmen vid filmfestivalen i Cannes med de Sicas "Miraklet i Milano". Detta passade extra bra, eftersom Rune Waldekrantz var en stor beundrare av italiensk film i allmänhet och i

WENDELAS VÄNNER

NR 46 JUNI 2011

Rune
Waldekrantz
med
Chaplinpriset

Den 18
september
firar vi hans
100-årsminne

Sidan 4
och framåt

ÅRSMÖTET I WENDELAS VÄNNER SID 14
VEM FÅR WENDELAPRISET I ÅR SID 16
EVA MOBERG - EN MINNESTECKNING SID 18
ÅRETS SOMMARTEATER MED BERT CARLBERG SID 20
OM TRYCKFRIHET FÖRR OCH NU SID 22

I samtalet den 18 september deltog Örjan Roth-Lindberg, Inga Lewenhaupt, Roger Sellberg och Cecilia Waldekrantz

Vittorio de Sicas filmer i synnerhet. Ett extra plus vid visningen var att vi fick en personlig hälsning från Anita Björk via Inga Lewenhaupt, god vän till skådespelaren.

Sedan var det dags för ett öppet samtal kring Rune W. Medverkande: Inga Lewenhaupt, Örjan Roth-Lindberg, Roger Sellberg och Cecilia Waldekrantz. Det blev ett mycket personligt, roande och rörande samtal dem emellan.

Inga berättade om sitt samarbete med Rune på Institutionen för film- och teatervetenskap och om stridigheterna där under det upproriska 70-talet. Läs en utförlig artikel om dessa händelser i artikeln av Inga i WendelAvisan nr 46.

Örjan Roth-Lindberg, som ofta föreläser om filmvetenskap på högskolor och universitet i Sverige och utomlands, berättade minnen om kollegan och nära vännen Rune.

I nummer 46 av WendelAvisan ägnas, som Eva Rehme skriver, Rune Waldekrantz flera artiklar.. Där finns också en artikel i repris av Rune Waldekrantz själv om regissören och skådespelaren Hampe Faustman, barnbarnsbarn till Wendela Hebbe och Lars Johan Hierta. Hela detta nummer av WendelAvisan kan läsas i pdf-format på vår hemsida www.wendelasvanter.se (menyn publikationer). På förstasidan ses Rune med Chaplinpriset, som han tilldelades 1994. Priset var en statyett av skulptören Michael Piper.

Dottern Cecilia, psykoterapeut och bosatt i Rom sedan många år, berättade många fina minnen om sin berömda pappa, men framhöll också hur mycket mamma Brita hade betytt under hennes uppväxt. Hon berättade också om tragiken i Runes barndom, med mamman som tynade bort i tuberkulos. Trots allt fick Rune ett tryggt och varmt hem hos sin mormor och morfar i Södertälje.

Roger Sellberg, född och uppvuxen i Södertälje och numera lärare vid filmskolan i Lillehammer, berättade om sin stora beundran för Rune Waldekrantz men även om sin förtjusning i dottern Cecilia. Roger berättade också om sitt jobb som maskinist på biografen "Grand", Lovisinsgatan, där Rune själv såg sina första filmer som barn. Fram till 1934 hette den "Metropol-Teatern" (oftast kallad Metropol). Läs mer i Göran Gelottes artikel i WendelAvisan nr 46 sid. 7. Roger avslutade med att, på begäran, sjunga visan som börjar med raden: "Min far bor i Södertälje, min mor bor i Södertälje, min bror bor i Södertälje och så gör jag själv..." till publikens förtjusning. Roger påpekade att han härstammar från Södertälje sedan flera generationer.

Peter Taberman visade ljusbilder och berättade om Södertäljes gamla biografer. Göran Gelotte har dessutom skrivit en utmärkt liten skrift om de numera nedlagda, gamla biograferna. Återkommande omdömen om Rune Waldekranz under samtalet var: Försynt, tolerant, medmänsklig, varm, lärd.

Filmvisning av *Gycklarnas afton* från 1953, i regi av Ingmar Bergman och med Rune Waldekranz som producent. Harriet Andersson, Åke Grönberg och Hasse Ekman spelade de tre huvudrollerna. När filmen kom fick den både ros och ris av kritikerna, men med tiden räknas den vara en av Ingmar Bergmans allra starkaste filmer. Att filmen över huvud taget blev gjord, är till stor del Runes förtjänst.

Det blev en synnerligen intressant, givande och välbesökt dag med c:a 100 åhörare. Alla stannade inte kvar hela långa dagen, men det var ändå ett försvarligt antal som stannade kvar till sista inslaget – visningen av *Gycklarnas afton*.

Måndagen den 19 september visade Södertälje filmstudio *Så vit som en snö* från 2001, en film regisserad av Jan Troell. I filmen gör Amanda Ooms ett starkt porträtt av Sveriges första kvinnliga flygare och fallskärmshoppare, Elsa Andersson. Denna film var en av Rune Waldekranz senare filmfavoriter. Sonen och skådespelaren Jan Waldekranz, anställd vid Dramaten, inledde filmen med att berätta några minnen från sin uppväxt.

Han hade tyvärr ingen möjlighet att delta i samtalet under söndagen p.g.a. sitt arbete.

Tisdagen den 20 september visade Bio kontrast Fellinis underbara film *Amarcord*, som en eloge till Runes minne. Italiensk film var, som tidigare nämnts, ett starkt intresse hos Rune som även skrivit en bok i ämnet.

Vi som arrangörer är synnerligen nöjda med hur jubileet artade sig och har fått idel positiva omdömen från familjen, åhörare och föreläsare.

Eva Rehme är f.d. bibliotekarie i Södertälje och tidigare ledamot i Wendelas Vänners styrelse.

NÄR FÅR RUNE WALDEKRANZ SIN INFORMATIONSTAVLA?

Rune Waldekranz hade hela sitt liv denna biograf på Lovisinsgatan i blickfånget från sitt hem på andra sidan gatan. Biografen hette under hans barndom Metropol-Teatern och bytte namn 1934 till Grand. Den var en av många biografer i stan. Nu finns ingen kvar.

I dag dansar Boogie Lovers i den gamla biograflokalen som man kan se på den aktuella bilden ovan. Inget ont i det men på den fina fasaden finns också plats för information om Södertäljes biografhistoria och om grabben som drogs in i det lockande projektorsljuset från huset bredvid.

AMIS KRÖNIKA

OM KVINNORS PASSIONER - PRIVAT OCH PUBLIKT.

”Krig, kvinnor och Gud” så lyder titeln på Beata Arnborgs kritikerprisade biografi om

Barbro Alving, signaturen Bang. Om den får vi höra mer vid en författareftermiddag den 11 mars i Wendela Hebbes Hus. Den boktiteln skulle faktiskt också kunnat användas av Gunilla Thorgren på hennes likaledes mycket rosade biografi om Elise Ottesen-Jensen som vi får höra henne tala om i Wendelahuset den 1 april. Titeln blev ”Ottar och kärleken”, ingen dum titel det heller.

Är det något som tycks förena de kvinnor som det nu skrivs spännande biografier om så är det engagemanget för freden, solidariteten med andra kvinnor och förhållandet till Gud – det må sen vara en senkommen kärleksrelation till densamme, som i Bangs fall, eller det starka avståndstagandet från gudstron som i prästdottern Elises fall. Född i Stavanger som näst yngst i en syskonskara på 18 barn (!) hade hon modet att utmana sin auktoritära pappa prosten och vägra låta sig konfirmeras. Senare blev hon glödande syndikalist och kvinnokämpe i sällskap med Moa Martinson.

Temat ”krig, kvinnor och gud” finner man för övrigt i olika varianter hos många kvinnor i förra sekelskiftets rösträttsrörelse, den som Barbro Hedvall skrivit en spännande bok om, ”Vår rättmätiga plats”, som hon berättade fängslande om vid en välbesökt författarträff i januari – i sådana lägen önskar vi att vi kunde

tänja ut husets största rum ett antal kvadratmeter!

Men rösträttskvinnorna var strategiska och spelade ned sina andra engagemang till förmån för Saken, dvs rösträtten som de till slut uppnådde efter seg kamp för nu drygt 90 år sen. Fredsengagemanget, religionen och partipolitiken fick stryka på foten. Ändå fanns det i deras led kvinnor som den starkt fredsengagerade Elin Wägner, hon som med sin roman Pennskaftet 1910 odödliggjorde rösträttskvinnorna, där fanns Anna Lindhagen, en outtröttlig förespråkare för arbetarkvinnors rätt och den politiskt konservativa Lydia Wahlström, som dock inte var mer konservativ än att hon helst önskat bli präst, vilket ju var omöjligt. Hon disputerade i historia och blev förgrundsfigur i LKPR, Landsföreningen för Kvinnans Politiska Rösträtt, bildad 1913.

Kärleken då? Fanns det plats för den i deras liv? Om rösträttskvinnornas passioner får vi inte veta så mycket, men desto mer om deras inbördes olikheter och starka disciplin för att just hålla sig till saken och inte låta personliga motsättningar splittra rörelsen.

Om Bangs passioner däremot låter Beata Arnborg oss veta en hel del: ”Loyse käraste, förstår du inte att du rört vid en ömhet i mig som är så stor så den kan aldrig ta slut” skriver hon till sin nya livskamrat 1940.

Om Barbro Alvings kärleksliv inte varit helt obekant för hennes

läsare så hade i varje fall jag inte hört något om den passion som radikalt ändrade Elise Ottesens liv, den som gav henne ytterligare ett efternamn: Jensen. I ”Ottar och kärleken” låter Gunilla Thorgren oss möta den brinnande syndikalisten Albert Jensen för vars skull den unga Elise lämnade en bra ställning som journalist i Bergen, ett ordnat liv som hon kämpat sig till på alldeles egen hand. Nu lämnade hon allt detta hals över huvud för att följa den svenske arbetaren och agitatorn som flytt undan fängelsestraff i Sverige och nu bodde illegalt i Köpenhamn.

Det dramatiska liv som den unga norskan sedan kommer att leva, med många hårda prövningar och som så småningom gör henne till hela Sveriges sexualupplysningsapostel, är onekligen värt sin tjocka och spännande biografi. Med hundra års perspektiv har en del av dessa tidiga pionjärer kommit att framstå som ett under av präktighet, men de var människor med svagheter och privata katastrofer precis som vi alla. Därför är det en välgärning att vi med dessa biografier får titta bakom fasaden på kvinnor som Ottar och Bang och inse att det bakom deras ikonstatus döljer sig en helt mänsklig person som det blir lätt att identifiera sig med - och tycka om!

Ami Jensen

VÅRENS PROGRAM

FEBRUARI

**Söndagen den
26 februari kl 15**

FRÅN

BRÄDLAPPARNA I SÖDERTÄLJE TILL KUNGLIGA SLOTT

Ulrika Bergström, biträdande generaldirektör och kulturarvscchef på Statens Fastighetsverk berättar. Hon började sin karriär som arbetslös arkitekt i ett ALU-projekt och tog sig an den nedmonterade Hebbevillan med stor entusiasm. Fritt inträde. Kaffe och hembakat serveras.

MARS

**Söndagen den
11 mars kl 15**

KRIG, KVINNOR OCH GUD

Beata Arnborg berättar om sin Barbro Alvingbiografi som Lars Linder recenserade i DN med denna slutkläm. "Men tillräckligt mycket är knivskarpt, och det som mer än något annat gör henne levande i dag är nog till sist att hon varken ville eller kunde stå som perfekt objektiv iakttagare vid sidan av. Det är närmast ofattbara saker hon bevitnar, och till sist är det nog just genom sin bottenlösa inre klyvnad som hon lyckas hålla huvudet så kallt och hjärtat så varmt. Vara just – Bang. Tyvärr en sort som inte tillverkas längre." Se också Amis krönika på föregående sida. I samarbete med ABF Södertälje/Nykvarn.

APRIL

**Söndagen den
1 april kl 15**

OTTAR OCH KÄRLEKEN

Gunilla Thorgren berättar om sin bok om **Elise Ottesen-Jensen**. Ur förlagstexten: I kampen för att ge kvinnor rätt att bestämma över sin egen kropp - rätt till preventivmedel, rätt till abort - gjorde Ottar avgörande insatser för det svenska samhällets utveckling. Otaliga människor kunde tacka henne för ett lyckligare och mindre ångestladdat sexualliv. Privat drabbades hon dock av smärtsamma katastrofer, hon mötte den stora livsavgörande kärleken, och sveks av den. Biografin avtäcker en central del av den svenska nittonhundratalshistorien. Se också Amis krönika på föregående sida. I samarbete med ABF Södertälje/Nykvarn.

**Tisdagen den
24 april kl 19**

ÅRSMÖTE I

WENDELAS VÄNNER VÄLKOMNA

Programmen äger rum i Wendela Hebbes Hus i Södertälje, Vettersgatan 4. Inträde inkl. kaffe och hembakat kr 70 om inget annat anges. Ingen förhandsanmälan.